

LIETUVOS KULTŪROS PAVELDAS

Lietuvos kultūros paveldas skaitmeninėje terpėje

Nerutė Kligienė

Matematikos ir informatikos instituto
vyr. mokslo darbuotoja, daktarė
Institute of Mathematics and Informatics,
Researcher, Doctor
A.Goštauto g. 12-212, LT-2600 Vilnius
Tel. (370-5) 266 03 86
El. paštas nerute@ktl.mii.lt

Apžvelgiamos besikuriančios globalios žinių visuomenės pasaulinės tendencijos ir jų įtaka žmogaus mąstymui ir bendravimui sociume. Lietuvoje informacinės ir žinių visuomenės idėja dažnai suprantama gana deklaratyviai. Šiame straipsnyje bandyta įvertinti, kaip žinių visuomenės idėja įgyvendinama vienoje srityje - atspindint Lietuvos kultūros paveldą skaitmeninėje terpėje tiek leidžiant kompiuterinius kompaktinius diskus, tiek kuriant interneto svetaines, turinčias kultūros vertybių pavyzdžių. Išnagrinėta situacija iki 2004 m. ir parodyta, kad Lietuvos kultūros paveldas, pateikiamas skaitmeninėje terpėje, yra tikri žingsniai žinių visuomenės link.

Naujosios informacijos ir komunikacijos technologijos dažniausiai siejamos su žinių visuomenės vizija. Terminas „žinių visuomenė“ dabartiniame kontekste išreiškia nuolat besiplečiančios universalios prieigos prie žinių idėją, suteikiančios žmonijai galimybes, kokių ji niekada neturėjo ankstesniais amžiais. Žiūrint paprasčiau, visos praeities visuomenės lyg ir turėjo žinių pagrindą, skirtumas tik tas, kad ankstesnėse visuomenėse prieigą prie žinių, o kartais ir mitų, prietarų bei klaidingų mokymų turėjo tik mažuma. Dabar padėtis iš esmės pasi-

keitė, nes žinios yra pasiekiamos kiekvienam. Radikaliai naujos žinių formos atsiranda kartu su internetu ir mobiliosios telefonijos diegimu. Dabar terminas „žinios“ yra kompleksinė sąvoka: žinios suvokiamos kaip žaliavinių duomenų priešybė, daugiasensorinės žinios - kaip tekstinių žinių priešybė, tinklinės struktūros žinios - kaip tiesiškai ir hierarchiškai su tvarkytų žinių priešybė, ir pagaliau praktinės žinios, igūdžiai - kaip teorinių žinių priešybė. Tik dvidešimtajame amžiuje buvo suprasta, kad visos žinios yra grįstos praktika: *žinoti kaip*

dažnai yra svarbiau nei *tik žinoti*. Kultūra, mokymas ir teorinės žinios yra žmonijos kolektyviniai instrumentai sprendžiant gyvybiškai svarbias praktines problemas. Akivaizdu, kad šiandien skaitmeninė tinklinė komunikacija, internetas yra daug geriau pritaikyta globalioms problemoms spręsti terpė nei komunikacijos priemonės, paveldėtos iš Gutenbergo amžiaus. Dabar turime paklausti savęs: kuo mes disponuojame šiandien - realiomis žiniomis ar tik informacija? Jau 1930 metais T. S. Eliot klausė: Kur yra ta išmintis, kurią mes praradome informacijoje? Kur yra tos žinios, kurias mes praradome informacijoje? Pasaulis tiesiog skęsta informacijoje, bet jis trokšta *žinių*. Prieštara tarp informacijos ir žinių nėra naujiena, ji tik labiau išryškėjo tinklinės skaitmeninės komunikacijos amžiuje. Knygos egzistuoja kiekviena atskirai, o interneto buveinės siūlo daugybę ryšių ir nuorodų, todėl informaciją, rastą internete lengviau patikrinti nei rastą knygoje. O prisijungus mobiliosioms komunikacijoms, surastoji informacija yra lokalizuota ir specifinė konkrečiai situacijai. Todėl mobiliosios komunikacijos aprėpia ne tik informaciją, bet ir jos kontekstą, ir jų produktas gali būti vadinamas žiniomis.

Individo turimos žinios visada yra tik fragmentas, dalelė visuomenės turimų žinių: žinios yra ištirpusios, pasklidusios visuomenėje. Jos dažnai yra priklausomos nuo terpės, kurioje egzistuoja, saugomos ir perduodamos. Komunikacijos priemonės visada veikė perduodamas žinias - pradedant nuo pirmųjų uolų piešinių iki spausdinto puslapio. Pažinimo objektai per rašymą ir paveikslėlių piešimą įgijo kitokių savybių: juos galima rinkti, pateikti ir derinant vieną su kitu gauti skirtingus rezultatus. Paveikslų spausdinimas buvo atrastas apie 1400 metus - puse amžiaus anksčiau nei tipografija. Iki spausdinimo atradimo paveikslai negalėjo būti patikima žinių perdavimo priemo-

nė, nes juos kopijuojant atsiranda iškraipymų, todėl informacija nebūtų patikimai išsaugota. Spauda padarė paveikslus daugiau ar mažiau pakartojamus ir žinios sklido lengviau. Tačiau iki fotografijos atradimo nebuvo patikimos technologijos, leidžiančios tiksliai pakartoti tam tikro objekto vaizdą. Skaitmeninės technologijos čia padarė tikrą perversmą - dar niekada nebuvo taip lengva kopijuoti, siųsti, išsaugoti norimų objektų paveikslus. Devintajame dešimtmetyje dėl naujų kompiuterių programų grafinių galimybių prasidėjo tikra ikonografinė revoliucija. Faktas, kad dabar mes galime bendrauti vaizdinės informacijos būdu, yra labai svarbus, nes ne žodžiai, o simboliai ar atskirai imant - paveikslai, yra mūsų sąmonės svarbiausias užpildas. Žmogaus sąmonė yra tinklas daugiasensorinių, daugialypių vaizdinių, atspindinčių formos, judesių, spalvų, garsų pasaulį. Kalbinis bendravimas, turtingas metaforų ir susijęs su konkrečia situacija, padidimas neverbalinių metakomunikacijos signalų, gali sėkmingai perteikti daugialypį turinį vien šnekamosios kalbos modalumu. Rašomoji kalba yra daug labiau ribojanti terpė. Skaitmeninės multimedijos dokumentai, šalia teksto turėdami garsą ir vaizdą, iš tiesų išlaisvina ir išplečia komunikacijos galimybes.

Prisiminkime, kad tada, kai rašomoji kalba yra nepajėgi perduoti praktinių žinių, idėjus paveikslėlių, iliustruotas tekstas tampa gera žinių perteikimo priemone, ypač paveikia, jei vaizdai dinamiški, perteikia ir judesį. Paveikslai gali parodyti tai, ką tekstai ilgai aprašinėja, vaizdai gali perteikti suminę informaciją, suprantamą iš pirmo žvilgsnio.

Skaitmeninės grafikos atsiradimas iš tiesų yra tik vienas aspektas tų gilių pokyčių, kurių dėka kompiuteris, būdamas globalios interaktyvios multimedijos dalis, tapo žinių gamybos kasdieniu elementu. Atsirado iš esmės naujos reikšmės interneto terpėje. Mokslas, grįstas

knygomis, yra keičiamas mokslu, grindžiamu globaliu tinklu. Barjerai tarp specialybių nyksta, randasi naujas tarpdalykinio mokslo modelis. Nors nefragmentinių, unifikuotų žinių vizija dar toli nuo realybės, bet skaitmeninių tinklų aplinka žada atsirasant žinių pasaulį, mažiau fragmentuotą nei buvusieji iki šiol.

Turint omenyje, kad pati žmogaus sąmonė yra protinių vaizdinių tinklas, tiesinė tvarka, naudojama rašytinėje kalboje, labai riboja ir netgi iškreipia mąstymą. Kognityviosios psichologijos požiūriu (Latour, 1986) tendencija ilgus tiesinius tekstus internete pakeisti rinkiniais trumpų, susijusių dokumentų, be jokios abejonės yra pažangi. Hipertekstas yra natūralesnė idėjų organizavimo forma nei linijiškai sutvarkytas tekstas. Hipermedialumas, multimedijos dokumentų sąsajos geriau atspindi daugiasensorinį sąmonės pobūdį ir yra natūralesnė komunikacijos forma. Pasaulio tinklas WWW, papildomas vis galingesnėmis paieškos priemonėmis, tampa nepralenkiamą komunikacijos aplinka. Turint omenyje mobiliųjų komunikacijų įnašą, pasaulinis žiniatinklis tampa tikru stebuklu, dar mažai suprastu ir įvertintu netgi ekspertų, nes labai trūksta patirties šioje srityje. Hipermedialumas sukuria aplinką, kurioje fragmentinės teorinės ir praktinės žinios, pasklidusios visuomenėje, tampa vis lengviau pasiekiamos. Todėl ir galime tvirtinti, kad žengiamoje žinių visuomenėje.

Šio straipsnio tikslas - detaliau išnagrinėti žinių visuomenės požiūriu nors vieną konkrečią sritį, būtent Lietuvos kultūros paveldo pateikimą naudojant naujas informacines technologijas. Žinoma, tai yra tik dalelė žinių visuomenės kūrime, bet palyginti trumpame straipsnyje būtų neįmanoma aprėpti visų sričių ir jų pasiektų laimėjimų. Pažiūrėkime, kokie rezultatai pasiekti Lietuvoje atspindint mūsų šalies kultūros paveldą skaitmeninėje terpeje.

1. Lietuvos kultūros paveldas, pasiekiamas internete

Kultūros paveldo sąvoka dar neturi visiems priimtino apibrėžimo, todėl ją interpretuojant buvo remtasi Lietuvos Respublikos nekilnojamojo ir kilnojamojo kultūros vertybių apsaugos įstatymais. Pagal juos buvo surastos kultūros vertybių pavyzdžių turinčios svetainės. Iš didelio svetainių kiekio, naudojantis paieškos sistemomis ir internetiniais katalogais buvo atrinktos 76 svetainės. Ši didelį darbą ir surinktų duomenų analizę atliko Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto magistrantė Žilvilė Gudaitienė 2003 m. savo studijų baigiamajame darbe. Skyreliuose 1.1 ir 1.2 pateiksimė jos gautus rezultatus. Tam, kad būtų galima lengviau suvokti bendrą kultūrinio paveldo paplitimą internete, svetainės buvo suskirstytos į grupes pagal sukūrimo aplinkybes ir temas. Priede pateikiamas jų klasifikavimas pagal temas, nes mums šis aspektas yra svarbesnis nei sukūrimo aplinkybės.

1.1. Lietuvos kultūros paveldo svetainės samprata

Kultūros paveldas skirstomas į materialųjį ir nematerialųjį - dvasinį arba žodinį. Materialiosios kultūros vertybės skirstomos į kilnojamąsias ir nekilnojamąsias. Remiantis Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros vertybių apsaugos įstatymu, nekilnojamąsias kultūros vertybės, turinčios kultūrinę vertę bei visuomeninę reikšmę, yra šios: statiniai, ansambliai, vietovės, piliakalniai, pylimai, gynybiniai įtvirtinimai, senovės gyvenamosios ir dirbtuvių vietos, senovės statinių griuvėsiai ir liekanos, alkos, religinio kulto vietos, aukurai, akmenys su įrašais ir kitais ženklais, kūrgrindos, pilkapiai, kapinynai, senovės laidojimo vietos, kapinės. Pagal Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymą, kilno-

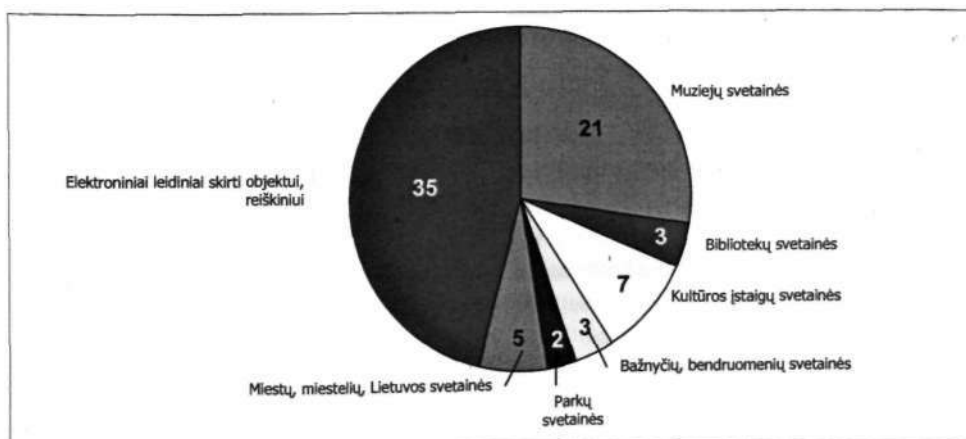
jamiosios kultūros vertybės yra kilnojamiieji visuomenės ir žmogaus veiklos medžiaginiai kūriniai ir kiti daiktai, sukurti prieš 50 metų ir anksčiau, turintys didelę kultūrinę vertę. Tai archeologiniai radiniai, etninės kultūros medžiaginiai pavyzdžiai, daiktai, susiję su svarbiausiais istoriniais įvykiais, visuomenės, kultūros, karo, sporto istorija, išymių žmonių gyvenimu, ginklai, meno vertybės (vaizduojamosios ir taikomosios dailės kūriniai, meninės fotografijos, liaudies dailės kūriniai), muzikos instrumentai, rankraštinės knygos, inkunabulai, spaudiniai, daiktai, turintys numizmatinę, heraldinę ar filatelinę vertę, ordinai ir medaliai, mokslo, technikos ar technologijos istoriją apibūdinantys daiktai, archyviniai dokumentai. Nematerialiuoju, arba dvasiniu, kultūros paveldu laikomi autoriniai literatūros kūriniai, parašyti daugiau nei prieš 50 metų, taip pat liaudies dainos, pasakos, sakmės, papročiai, tradicijos ir renginiai.

Kultūros paveldo objektas internete gali būti reprezentuojamas pateikiant du dalykus: jo skaitmeninį pavyzdį vaizdiniu (fotografija, vaizdo įrašas), tekstiniu ar garsiniu dokumentu ir jo aprašą. Šiame darbe tiriamos tos sve-

tainės, kuriose galima rasti materialiojo arba nematerialiojo kultūros paveldo vertybių pavyzdžių. Daug yra svetainių, kurios pateikia aprašus, tačiau jas tirti buvo atsisakyta. Pasirinkta tirti tas svetaines, kurios skirtos ne specialistams, o eiliniams vartotojams, norintiems susipažinti su kultūros vertybėmis. Lietuviškame internete buvo rasti visų keturių rūšių dokumentai: vaizdinis (fotografija, vaizdo įrašas), tekstinis ir garsinis. Tačiau daugiausia pasitaikė fotografijų ir tekstų (žodinio ir nematerialiojo paveldo), o vaizdo ir garso dokumentų rasta labai nedaug. Tai lemia Lietuvos gyventojų ir svetainių kūrėjų įrangos techninės galimybės bei kompiuterinių tinklų pralaidumas informacijos kiekiui: garso ir vaizdo įrašams reikia didelių informacijos laikymo ir siuntimo išteklių.

1.2. Lietuvos kultūros paveldo svetainių tipai

Išnagrinėtos 76 Lietuvos interneto svetainės, kurios turi kultūros paveldo skaitmeninių atvaizdų: 21 iš jų yra muziejaus svetainė, 3 - bibliotekų, 7 - kultūros įstaigų, 2 - parkų, 5 - vietovių svetainės. Didžiausia dalis svetainių - 35,

Pav. Svetainių tipų pasiskirstymas 2003 m. (Ž. Gudaitienės tyrimas)

yra skirtos reiškiniui, vienam arba grupei objektų ar sukurtos tam tikrai progai, pavyzdžiui, leidinys „Lietuviškas žodis“ (www.spaudos.lt), skirtas spaudos atgavimo šimtmečiui.

Šių grupių svetainės yra panašios savo turiniu ir kultūros paveldo pateikimu. Pavyzdžiui, dauguma muziejų svetainių turi rubriką „Virtuali ekspozicija“, „Virtuali paroda“ ar pan. Kadangi muziejų tikslas yra kultūros vertybių eksponavimas, jų svetainėse šis tikslas taip pat išlieka ir kultūros paveldo skaitmeniniai pavyzdžiai randami labai greitai.

Kultūros įstaigų svetainėse kultūros paveldas pateikiamas kiek kitaip, tačiau nuorodą į juos randame jau pirmajame puslapyje. Kultūros paveldo centro svetainėje (www.kpc.lt) galima rasti kultūros vertybių registrų. Minėtoje svetainėje ir Kultūros vertybių apsaugos departamento svetainėje (www.heritage.lt) yra skyrelių, kuriuose pateikiamas tam tikros rūšies paveldas, pvz.: „Dvarų sodybų paveldas“, „Lietuvos vargonų paveldas“, „Pramonės paveldas“ ir kt. Kultūros vertybių apsaugos departamento svetainėje (www.heritage.lt) kultūros paveldas randamas „Restauravimo“ ir „Archeologinių tyrinėjimų“ skyriuose. Lietuvos archyvų departamento (www.archyvai.lt) ir Rusų kultūros centro (www.rkc.lt) svetainės turi virtualias parodas. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (www.genocid.lt) svetainėje yra skyrelis „Muziejus“, kuriame eksponuojami kultūros paveldo pavyzdžiai. Liškiavos kultūros centras (www2.brinkster.com/liskiava/) kultūros paveldą pateikia „Istorijos“ ir „Bažnyčios“ skyreliuose. Taip pat šiose svetainėse kultūros paveldo pavyzdžių pateikiama skyreliuose, susijusiuose su naujienomis ir renginiais.

Lietuvos mokslų akademijos (www.mab.lt) ir Vilniaus universiteto (www.mb.vu.lt) bibliotekos savo svetainėse pateikia pavyzdžių iš savo rinkinių, o Klaipėdos miesto viešoji

(www.biblioteka.lt) biblioteka - Klaipėdos miesto kultūros paveldą, Utenos A. ir M. Miškinių viešoji biblioteka (<http://www.uvb.lt>) - skaitmeninę enciklopediją „Utenos kraštas“ (http://www.utena-on.lt/Utenos_enciklopedija/), kur pirmą kartą Lietuvoje viename leidinyje pateikti duomenys apie Utenos rajono gamtą ir žmonių gyvenimą nuo seniausių laikų iki mūsų dienų. Enciklopedijoje aprašomi jau išnykę ir dar esantys kaimai, viensėdžiai, dvarai, miesteliai, bažnyčios, kovos už Lietuvos nepriklausomybę, apžvelgta teisėtvara, žemės ūkis, pramonė, transportas, ryšiai, sveikatos apsauga, švietimas, kultūra, aprašyti gamtos, istorijos, kultūros paminklai, garsių Lietuvoje ir pasaulyje uteniškių biografijos.

Parų, miestų, miestelių bei Lietuvos svetainėse pateikiamas kultūros paveldas, esantis jų teritorijoje, ir nematerialus paveldas, susijęs su kraštu. Bažnyčių, bendruomenių (Lietuvos romuva www.romuva.lt) svetainių tikslas nėra kultūros paveldo pateikimas, tačiau jos turi seną istoriją, todėl jų svetainėse galima rasti sakralinio meno ir architektūros pavyzdžių. Lietuvos romuvos svetainėje pateikiamas pagonybės laikų materialusis ir nematerialusis paveldas - apeigos, alkai, šventovės.

Savo motyvacija išsiskiria svetainės, sukurtos konkrečiam kultūros paveldo objektui (Kanklės <http://aidenis.mch.mii.lt/kankles>), grupei objektų, kurie yra tos pačios rūšies meno kūriniai (Lietuvių klasikinės literatūros antologija <http://anthology.lms.lt/lindex.html>), arba grupei objektų, kurie yra susiję savo kilme (Lietuvos karaimai <http://daugenis.mch.mii.lt/karaimai>). Taip pat šiai grupei priskiriamos svetainės, sukurtos renginiui, minėjimui (Lietuviškas žodis, Lietuviškos knygos metai). Tai yra savarankiškos svetainės, o ne kitos svetainės dalis. Jose pateikiama išsami informacija apie objektus ar objektų grupes.

Nors ne visų svetainių pagrindinis tikslas

yra kultūros paveldo reprezentavimas internete, tačiau pavyzdžių jose buvo galima rasti nesunkiai. Medžiaga pateikiama aiškiai ir suprantamai, o kai kur įdomiai ir originaliai (pvz., Europos ankstyvosios muzikos rankraščių skaitmeninės saugyklos www.musicalia.lt). Ten galima rasti iš Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos rankraščių fondo atrinktus, išskaitmenintus bei aprašytus vertingiausias rankraščius. Matematikos ir informatikos institutas, bendradarbiaudamas su biblioteka, sukūrė multimedijos duomenų bazę, kurioje pateikti muzikos rankraščių aprašai, muzikologų komentarai, išdidinami rankraščių puslapių vaizdai. Kai kurie muzikos kūriniai iliustruojami garso ir vaizdo įrašais.

2. Lietuvos kultūros paveldas kompaktiniuose diskuose

Šiuo metu lietuviškų elektroninių knygų, išleistų kompiuteriniuose kompaktiniuose diskuose, skaičius siekia kelias dešimtis (pradėta leisti tik 1996 m.). Didžiąją jų dalį sudaro telefonų ir Lietuvos įmonių elektroniniai katalogai, kurie turi tik informacinę, trumpalaikę vertę, yra mokomosios ir tyrimų medžiagos, bet tai nesuję su mūsų tyrimo objektu - kultūros paveldu.

Daugiau dėmesio nusipelnė kiti, Lietuvos kultūrinės ir istorinės vertybes atspindintys kompaktiniai diskai. Vienas pirmųjų - „Vilniaus universiteto bibliotekos istoriniai rinkiniai“ (1998 m.), kur sudėti 153 bibliotekoje saugomi patys vertingiausi dokumentai iš jos Rankraščių, Retų spaudinių, Grafikos, Kartografijos skyrių ir bibliotekos muziejaus. 1998 - 2000 metais išleista daugiau kultūros paveldo kompaktinių diskų: „Lietuvių tarmės. Kompiuterinis žodynas“, „Žemaitija“, „Lietuviškos knygos metai“. Pastarajame teksta, paveikslais ir garso įrašais atspindėti M. Mažvydo „Katekizmo“ 450 metų sukakties įvykiai Lietuvo-

je ir pasaulyje lietuvių, anglų ir vokiečių kalbomis. Elektroninės leidybos namai leidžia istoriją populiarinančius kompaktinius diskus: „Žvilgsnis į aukso amžių“, „Lietuva iki Mindaugo“, „Įdomioji istorija“. Žemaitijos kultūros draugijos iniciatyva atsirado „Žemaitija“ - gausiai iliustruota skaitmeninė enciklopedinė knyga lietuvių ir anglų kalbomis apie savitą ir įdomią istoriją turintį Lietuvos etnografinį regioną. Kai kurias iš paminėtų elektroninių knygų apžvelgsime plačiau.

Lietuvių tarmės. Kompiuterinis žodynas.

Tai pirmasis kompiuterinis tarmių žodynas, ypatingas tuo, kad multimedijos priemonės leidžia juo naudotis nemokantiems nei bendrinės kalbos, nei jos tarmių. Įvairiomis tarmėmis pasakytus žodžius galima rasti susieškojus juos vaizduojančius paveikslėlius. Žodyne pateikiami žmogaus gyvenamosios aplinkos (sodybos, kaimo) objektai, kurie įvardijami 120 žodžių. Tarmiškai sakomus žodžius galima išgirsti, jų paplitimą pamatyti žemėlapiuose. Galima pasiklausyti, kaip žodžiai vartojami įvairiuose pasakymuose, paskaityti paaiškinimus lietuvių ir anglų kalbomis.

Žodynas yra Lietuvių kalbos instituto kalbininkų bei Matematikos ir informatikos instituto informatikų glaudaus kūrybinio bendradarbiavimo vaisius, sukurtas ir išleistas remiant UNESCO.

Žemaitija - Samogitia. Gausiai iliustruota skaitmeninė enciklopedinė knyga apie Žemaitiją. Pateikiama jos istorija, savita liaudies kultūra, papročiai. Leidinys supažindina su žymiausiais krašto muziejais, parkais, kitomis lankytinomis vietomis, teatrais, iškiliausiais meno, mokslo ir kultūros veikėjais, kultūriniais sambūriais, visuomeninėmis organizacijomis. Tai elektroninė Žemaitijos enciklopedija su paieška, garso įrašais, paveikslais, išsamus Žemaitijos istorijos, kultūros, gamtos, žymiausių jos asmenybių, miestų ir miestelių pristatymas.

Tekstai pateikti lietuvių ir anglų kalbomis, yra tekstų žemaičių tarme, galima pasiklausti žemaitiškų dainų ir kalbos pavyzdžių. Tai Matematikos ir informatikos Instituto informatikų ir Žemaičių kultūros draugijos bendras darbas.

Lietuvos vienuolynai. Ši kompaktinė plokštelė skirta visiems norintiems susipažinti su Lietuvoje veikusiu vienuolių kultūriniu ir dvasiniu palikimu ir aplankyti buvusių vienuolynų architektūros ansamblius ar jų fragmentus. Tekstai pateikti lietuvių ir anglų kalbomis. Su Lietuvos vienuolynais, jų istorija, architektūra, vienuolynų muzika supažindina žymiausi Lietuvos menotyrininkai, čia daug paveikslų, muzikos. Išsamus Lietuvos vienuolių, vienuolynų kultūros, istorijos, muzikos pristatymas naujausiomis multimedijos priemonėmis. Tai gausiai iliustruotas leidinys su turinio, terminų, dalykine rodyklėmis. Čia pirmą kartą skelbiami originalūs vienuolynų muzikos įrašai, surasti habil. dr. J. Trilupaitienės, bei jų tyrinėjimai. Visus vienuolynus galima rasti ir pagal vietoves - tereikia spragtelėti ties norima vietoje interaktyviame Lietuvos žemėlapyje. Žemėlapis susietas su visa medžiaga, pristatančia vienuolynus. Kompaktinis diskas parengtas Matematikos ir informatikos instituto informatikų kartu su Vilniaus dailės akademija.

Kūryba ir tradicijos. Geometriniai lietuvių audinių raštai. Darbas apie lietuvių audinių raštus atskleidžia XIX-XX a. lietuvių etninės kultūros bruožus, išsiskiriančius pasaulio kultūros margumynuose. Aptartos lietuvių kultūros savitumo, išlikimo ir asimiliacijos problemos, nagrinėjamos audinių raštų ištakos. Keliais lygmenimis pateikta teksto, garso, vaizdo informacija supažindina su audimo istorija, raštais, tekstilės simbolika. Tai bendras Matematikos ir informatikos instituto bei Lietuvos istorijos instituto projektas, tyrinėjimų medžiagą parengė V. Savoniakaitė. Kompaktinio

disko medžiaga nuo 2005 m. taps prieinama ir internetu.

Lietuvos tautinės mažumos. Kultūros paveldas. Šis kompaktinis diskas skirtas XIV-XX a. Lietuvos karaimų, totorių, žydų, rusų istorijai ir jų kultūros paveldui. Lietuvos rusų kultūra, Lietuvos rusai sentikiai, žydai Lietuvoje pristatomi kompaktiniame diske originaliais tekstais, patraukliais paveikslais, videofilmais ir garso įrašais, nemaža iš jų neskelbti arba gautinai pamiršti. Istorijos vingiai, etninė kultūra ir papročiai, religija, dvasinės ir materialiosios kultūros turtai, išymios asmenybės, praturtinusios Lietuvos kultūrą, šių dienų tautinių bendrijų veikla - visa tai yra šiame kompaktiniame diske, kurį galima skaityti trimis kalbomis: lietuvių, anglų ir rusų.

Kuršių nerijos nacionalinis parkas. Apie Kuršių nerijos gamtą parašyta daug straipsnių ir knygų, išleista albumų. Šis leidinys apie tai, ka joje padarė žmogus: Kuršių nerijos kraštovaizdžio permainos ir savastis, gyvenviečių istorijos ir kultūros paveldo sanklodos aspektai, pateikiami išlikusių kultūros paveldo vertybių aprašai. Tekstai yra lietuvių, anglų, vokiečių ir rusų kalbomis.

Lietuva iki Mindaugo. Kompaktinis diskas skirtas Lietuvos priešistorėi. Tai darbas apie reikšmingus Lietuvos istorijos įvykius, faktus nuo seniausių laikų iki Mindaugo karalystės sukūrimo. Ankstyvoji istorija skirstoma į tris pagrindines dalis: gyventojai, darbai, kultūra. Pirmąją dalį sudaro trys skyriai: žemės ir kultūros, etnosas, santykiai. Juose nušviečiamas kraštovaizdis, dangus, ankstyviausieji žmonės, jų antropologija, visuomeniniai santykiai ir baltų ryšiai su Antika ir pasauliu. Antra dalis skirta darbams: baltų verslams, amatams, gyvenvietėms ir medinėms pilims, prekybai ir karybai. Trečioje dalyje pristatoma baltų pasaulėžiūra, švietimas, mokslas, menas. Pateikiama animacijos, vaizdo siužetu, yra aiškinamasis žo-

dynas. Tekstai yra lietuvių, anglų, lenkų ir rusų kalbomis

Lietuvių tautosaka. Apžvelgta tautosakos rinkimo ir tyrinėjimo istorija: nuo L. Rėzos iki folkloristikos šiandien. Pateikta pasakojamoji tautosaka: pasakos, padavimai, sakmės, legendos, anekdotai. Dainuojamoji tautosaka apėmė darbo, karinės-istorines, jaunimo ir meilės dainas. Čia galima susipažinti su įvairiomis dainomis: vaikų ir vestuvinėmis, kalendarinių apeigų ir sutartinėmis. Surinkta apeiginė tautosaka apie Kalėdas, Velykas, Užgavėnes bei vestuves, krikštynas, laidotuves. Kompaktiniame diske galima rasti išsamių tautosakos ir papročių apžvalgų, šiuolaikinės tautosakos pavyzdžių. Visa tai pateikta patrauklia forma, įdomia ir moksleiviui, ir suaugusiam.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos pergamentų kolekcija. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos pergamentų kolekciją sudaro rankraštiniai XIV-XIX a. Lietuvos, Italijos, Prancūzijos dokumentai, popiežių raštai, knyga *De Claustro Animae* bei kodeksų fragmentai, iš viso 145 vietetai.

Kompaktiniame diske yra rankraščių vaizdai, aprašai, dokumentų tekstai bei vertimai. Aprašai ir vertimai pateikiami lietuvių, anglų, prancūzų, italų, rusų bei lenkų kalbomis. Leidinių paruošė Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus, Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto, Lietuvių kalbos, Istorijos ir Matematikos ir informatikos institutų specialistai.

Išvados

Apžvelgus Lietuvos kultūros paveldo atspindžius skaitmeninėje erdvėje matyti, kad Lietuva tikrai nėra balta dėmė pasauliniame kultūros paveldo kontekste, todėl šioje srityje pa-

grįštai galime šnekėti apie žingsnius žinių visuomenės link.

Naujausių technologijų naudojimas. Lyginant su pasaulio kompiuterių tinkle matomomis tendencijomis, Lietuvos kultūros paveldo pateikimas skaitmeninėje erdvėje truputį atsilieka technologijų prasme, bet turinio atžvilgiu jis, ko gero, yra net turtingesnis už daugelio kitų šalių elektroninius leidinius. Gavus įvairių fondų paramą ir asmenine iniciatyva sukurta daug turiningų svetainių (žr. priedą), elektroninių knygų. Lietuvoje dar mažai taikomos virtualios realybės technologijos, o pasaulyje jau žinoma ne tik virtuali Pompėjos rekonstrukcija, bet ir išleistas Krokuvos virtualios rekonstrukcijos kompaktinis diskas. Kažin ar Valdovų rūmų atkūrimas virtualioje erdvėje nebūtų sėkmingesnis (ir tikrai pigesnis) projektas nei dabartinis kontroversiškas projektas, kai senieji Valdovų rūmai atstatomi naudojant šiuolaikinės statybos technologijas ir medžiagas?

Lietuvoje skaitmeniniai archyvai ir skaitmeninis išsaugojimas žengia dar tik pirmuosius žingsnius, pavyzdžiui, projektas RaSa („Lietuvių dvasinės kultūros RAiškos: etnologijos, kalbos ir istorijos šaltinių elektroninis Sąvadas“) pristatomas internete www.aruodai.lt. Visų lietuvių etninės kultūros sričių - kalbos, folkloro, etnologijos, archeologijos ir istorijos duomenys, rinkti ir sukaupti įvairiose, dažnai mažai patikimose laikmenose, saugomi skirtingose saugyklose, yra nepatogūs tyrimui, sunkiai prieinami. Pagrindinis projekto tikslas yra sukurti lietuvių kultūros šaltinių saugyklą, leidžiančią šiuolaikiškai saugoti ir tirti kalbos, folkloro, etnologijos, archeologijos, istorijos duomenis. Lietuvių kultūros šaltinių elektroninis sąvadas simboliškai pavadintas aruodais - į tvarkingai išdėstytus lietuviško svirno aruodus pilami, juose saugomi ir iš jų semiami grūdai. Elektroniniuose lietuvių kultūros aruoduose

kaupiami, sisteminami ir aprašomi lietuvių etninės kultūros duomenys. Kuriamas skaitmeninis archyvas atvers savo turtais vartotojams tik nuo 2006 metų.

Lietuva neturi nė vieno tikro virtualaus muziejaus, nors *virtualios parodos* yra populiarios muziejų interneto svetainėse. Lietuvos muziejų portalas 2004 metų rugsėjį įdiegė naują – Vilniaus paveikslų galerijos panoraminę apžvalgą. Norint ją pamatyti reikia įsieti *Quick Time* programas (eiliniam, nelabai patyrusiam vartotojui tai gali tapti rimta kliūtimi).

Lietuvoje dar mažai naudojamos naujosios medijos priemonės vadybai ir viešiesiems ryšiams bei intelektinės nuosavybės dalykų interaktyviam tvarkymui. Pasaulyje vis dažniau naudojamos ERMS (*Electronic Rights Management Systems*) – elektroninės autorių teisių tvarkymo sistemos. Bene pirmoji kregždė šioje srityje

Lietuvoje yra projektas ECH:TOPICC, realizavęs ERMS idėją Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos muzikos rankraščių pateikimui internete www.musicalia.lt. Šiame projekte kuriami programinė įranga multimedijos duomenų (tekstų, vaizdų, garsų) ir teisių į intelektinę nuosavybę saugyklos tvarkymui bei interaktyviam rezultatų pateikimui, naudojantis interneto aplinka. Novatoriški multimedijos įrankiai čia pritaikomi nykstančio Lietuvos ir Europos kultūros paveldo išsaugojimui skaitmeninėje erdvėje, moksliniam sukauptų duomenų tyrimui ir patraukiam kultūros objektų pristatymui naudojant kompiuterių tinklus ir skaitmeninę leidybą užsakomuosiuose kompaktiniuose diskuose, kartu suteikiant efektyvią galimybę kultūros institucijoms turėti pajamų šaltinį iš jų saugomų kultūros vertybių intelektinės nuosavybės panaudos teisių rinkos.

Priedas. Pagal temas klasifikuoti elektroniniai leidiniai

Muziejų svetainės

Baranausko ir Žukausko memorialinis muziejus

<http://www.baranauskas.lt>

Gintaro muziejus

http://www.baltic.amber,museum/index_lt.htm

Kaišiadorių muziejus

<http://www.kaisiadoriumuziejus.lt>

Kauno IX forto muziejus

<http://www.9fmuziejus.ot.lt>

Klaipėdos laikrodžių muziejus

<http://www.muziejus.cjb.net/>

Liaudies buities muziejus

http://www.vdu.lt/Etno/index_lt.html

Lietuvos aviacijos muziejus

<http://www.lam.lt/~lam/>

Lietuvos dailės muziejus

<http://ldmuziejus.mch.mii.lt/>

Lietuvos dailės muziejus

<http://www.ldm.lt/>

Lietuvos nacionalinis muziejus

<http://www.lnm.lt/>

Lietuvos sporto muziejus

<http://www.vdu.lt/Sportas/default.html>

Mažosios Lietuvos istorijos muziejus

<http://www.mlimuziejus.lt/4/42/42.htm>

Molėtų krašto muziejus

<http://muziejus.moletai.lt/>

Nalšios muziejus

<http://www.nalsia.lt/>

Panevėžio kraštotyros muziejus

<http://www.is.lt/panmuziejus/>

Šiaulių „Aušros“ muziejus

<http://www.siauliai.aps.lt/ausra/index.shtml>

Teatro muziejus

<http://teatras.mch.mii.lt/>

Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus

<http://www.jmuseum.lt/>

Vilniaus dailės akademijos muziejus

<http://vdamuziejus.mch.mii.lt>

Zarasų krašto muziejus ir kultūros paveldas

<http://www.mmlab.ktu.lt/mmlab/Zarasai/>

Žemaičių muziejus „Alka“

<http://zam.mch.mii.lt/>

Bibliotekų svetainės

Klaipėdos miesto viešoji biblioteka
<http://www.biblioteka.lt>

Lietuvos mokslų akademijos biblioteka
<http://www.mab.lt>

Utenos A. ir M. Miškinų viešoji biblioteka
(<http://www.uvb.lt>)

Vilniaus universiteto biblioteka
<http://www.mb.vu.lt>

Įstaigų svetainės

Kultūros paveldo centras
<http://www.kpc.lt/>

Kultūros paveldo išsaugojimo pajėgos
<http://www.heritage.lt/kpip/>

Kultūros vertybių apsaugos departamentas
<http://www.heritage.lt/>

Lietuvos archyvų departamentas
<http://www.archyvai.lt/>

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras
<http://www.genocid.lt>

Liškiavos kultūros centras
<http://www12.brinkster.com/liskiava/>

Rusų kultūros centras
www.rkc.lt

Bažnyčios, bendruomenės

Katalikų bažnyčia Lietuvoje
<http://www.lcn.lt/>

Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčia
<http://www.liuteronai.lt/>

Lietuvos romuva
<http://www.romuva.lt/>

Parkai

Kuršių nerijos nacionalinis parkas
<http://www.nerija.lt/>

Nemuno kilpos regioninis parkas
<http://discovery.ot.lt/cfair99/>

Miestų, miestelių, vietovių svetainės

Kražiai
<http://wwwkražiai.lt/>

Lithuanian Home Page
<http://neris.mii.lt/>

Utenos krašto enciklopedija
http://www.utena-on.lt/Utenos_enciklopedija

Užpaliai
<http://www2omnitel.net/uzpaliai/>

Vištytis
<http://wwwgeocities.com/kociubaitis/>

Vilniaus senamiestis
http://rc.lrs.lt/kt_inst/paminkl/

Elektroniniai leidiniai, skirti objektui, reiškiniui, įvykiui

Adomas Mickevičius
<http://www.mickevicius200.lt>

Audinių raštai
<http://daugenis.mch.mii.lt/AudiniuRastai/IndexFrm.htm>

Baltų archeologija
<http://www.mmlab.ktu.lt/Archeologija/Izanga.htm>

Čiurlionis
<http://www.licejus.lt/ciurlionis/>

Čiurlionis
<http://www.vdu.lt/Ciurlionis/index.lt.html>

Europos ankstyvosios muzikos rankraščių skaitmeninės saugyklos

<http://www.musicalia.lt/>
Galerija

<http://www.litnet.lt/litinfo/galer.html>
Kanklės

<http://aidenis.mch.mii.lt/kankles/>
Kauno tvirtovė

http://www.indis.lt/kauno_tvirtove/
Kraštovaizdis ir architektūra

<http://www.vdu.lt/Krastovaizdis/index.lt.html>
Kryždirbystė

<http://www.culture.lt/crests/lt.html>
Liaudies buities muziejai Lietuvoje

<http://www.mmlab.ktu.lt/skansenas.lt/>
Lietuviškas žodis

<http://www.spaudos.lt/>
Lietuviškos knygos metai

<http://pirmojiknyga.mch.mii.lt>
Lietuvių klasikinės literatūros antologija

<http://anthology.lms.lt/index.html>
Lietuvių sakmės

<http://www1.omnitel.net/sakmes/>
Lietuvos etnokultūros antologija

<http://ausis.gf.vu.lt/eka/>
Lietuvos karaimai

<http://daugenis.mch.mii.lt/karaimai>
Lietuvos kultūros paveldo tūkstantmečio virtuali paroda

<http://alka.mch.mii.lt>

Lietuvos medinė sakralinė architektūra
<http://www1.omnitel.net/lmsa/>

Lietuvos rusai sentikiai
<http://www.artium.lt/sentik/var5/ltmain.html>

Lietuvos taikomoji dekoratyvinė dailė
<http://www.tdaile.lt/>

Lietuvos totoriai
<http://www.gaumina.lt/totoriai/>

Lietuvos vienuolynai
<http://vienuolynai.mch.mii.lt>

Literatūra
<http://katekizmas.group.lt/>
Mažvydo bibliotekos pergamentų kolekcija
<http://pergamentai.mch.mii.lt/>
Muziejų portalas
<http://www.muziejai.lt>
Palanga, gintaras, parkas, muziejus
<http://www.pgm.lt>
Postilla - 400. M. Daukšos Postilės išleidimo
s400-ųjų metinių minėjimo leidinys
<http://postilla.mch.mii.lt>

Pramonės paveldas Lietuvoje
<http://www.ihp.lt/gateway/lt/>
Senoji lietuvių skulptūra, kryžiai ir koplytėlės
<http://www.tradicija.lt/>
Skaitalai <http://perkunas.vtu.lt/>
Žemaitijos parkai ir muziejai
<http://mpkelias.mch.mii.lt/>
Žiemgala
<http://www.ziemgala.lt/>
Žydai Lietuvoje
<http://litvakai.mch.mii.lt>

LITERATŪRA

- *Arudai - Lietuvos kultūros paveldo elektroninis sąvadas*, www.arudai.lt
- *ECH.TOPICC - Endangered Cultural Heritage: Tools for Preservation, Investigation and Copy Rights Clearance*. Europos tyrimų plėtros bendradarbiavimo programos EUREKA projektas. Prieiga per internetą www.musicalia.lt
- GUDAITIENĖ, Živilė (2003) *Lietuvos kultūros paveldo interneto svetainių tyrimas optimalaus dizaino kriterijų požiūriu*: VU Komunikacijos fakulteto leidybos studijų programos magistro darbas. Vilnius, 2003.
- *Kūryba ir tradicijos. Geometriniai lietuvių audinių raštai*. [CD-ROM]. Vilnius: LII, MII, 2002. ISBN 9986-780-40-30.
- *Kuršių nerijos nacionalinis parkas* [CD-ROM]. Savastis, 2002, ISBN 9986-420-39-3.
- LATOUR, Bruno (1986) Visualization and Cognition: Thinking with Eyes and Hands. In: Knowledge and Society: Studies in the Sociology of Culture past and Present, vol. 6, JAI Press.
- *Lietuva iki Mindaugo* [CD-ROM]. Vilnius: Elektroninės leidybos namai, 1999. ISBN 9986-9216-5-1.
- *Lietuviškos knygos metai* [CD-ROM]. Vilnius: MII, 1998. ISBN 9986-680-09-3.
- *Lietuvių tarmės. Kompiuterinis žodynas*. I dalis. [CD-ROM]. Vilnius: LKI, MII, 2000. ISBN 9986-668-20-4.
- *Lietuvių tautosaka* [CD-ROM]. Kaunas: Interaktyvių technologijų grupė, 1999. ISBN 9986-9216-4-3.
- *Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos pergamentų kolekcija* [CD-ROM]. Vilnius: MII, LNB, 2002. ISBN 9986-530-86-5. Prieiga per internetą <http://pergamentai.mch.mii.lt>
- *Lietuvos tautinės mažumos. Kultūros paveldas*. [CD-ROM]. Vilnius: Lietuvos tautinių mažumų tyrinėtojų taryba, MII, 2001. ISBN 9986-680-20-4.
- *Lietuvos vienuolynai*. [CD-ROM]. Vilnius: MII, VDA, 2000. ISBN 9986-571-X.
- *Utenos kraštas*. Skaitmeninė enciklopedija. Prieiga per internetą (<http://www.utena-on.lt/Utenos-enciklopedija/>)
- *Wirtualna Rekonstrukcija Krakowa. Okres Romanski* [CD-ROM]. Krakow: MM Interactive, 2000.
- *Žemaitija*. [CD-ROM]. Vilnius: MII, Žemaičių kultūros draugija, 2000. ISBN 9955-441-01-1.

LITHUANIAN CULTURAL HERITAGE IN DIGITAL ENVIRONMENT

Nerutė Kligienė

Summary

The global tendencies of an emerging knowledge society and their influence on human communication, and culture are considered here. Human consciousness is a network of multisensorial, multimodal representations reflecting the world of movements, shapes, colors, and sounds. Hypertext is a more natural form of organizing ideas than linear text. Hy-

permediality, the interlinking of multimedia documents, is - given the multisensorial character of consciousness - a more natural form. Hypermediality creates an environment in which the fragmented theoretical and practical knowledge, dispersed among the members of society, becomes more easily accessible than ever before. Hypermediality is widely used when

representing objects in digital space. The term *knowledge society* has nowadays become a popular slogan and often has no real meaning. But in one field - the representation of a cultural heritage - it has a clearly visible meaning. The article aims to consider the steps toward a knowledge society in this field - the Lithuanian cultural heritage representation in electronic media: websites, CD-ROM. The situation up to 2004

is investigated, 76 websites classified as promoting cultural values are considered. Several CD-ROMs, that represent Lithuanian cultural values in digital media, are described in detail. In spite of some delay in using the latest information technologies, the reflection of the Lithuanian cultural heritage in digital space can be considered as the most important steps toward a knowledge society.

Įteikta 2004 m. spalio 5 d.